

ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ

А.В. Кічура¹, В.П. Кічура²

¹Карпатська лісова науково-дослідна станція, вул.Духновича,105,
м.Мукачеве, Україна, E-mail: rop1nds@ukrpost.ua

²Ужгородський національний університет, вул. Університетська, 14,
м.Ужгород, Україна

Kichura A.V., Kichura V.P. Natural reserve fund as important part in formation of ecological network

The natural reserve fund and its role in formation of ecological network is observed

Тепер важливо, щоб діяла науково обґрунтована стратегія природозаповідання, за якою можна було б розробляти і впроваджувати програми створення та розвитку мережі природно-заповідних та інших природоохоронних територій. У попередні роки при оголошенні та створенні таких об'єктів і територій не було напрацьовано досконалої науково обґрунтованої програми дій. Домінував ботанічний підхід, при якому на природно-заповідні об'єкти та інші території, що охороняються, покладалася, передусім, консерваційна функція, тобто збереження видового різноманіття флори і фауни. Найголовнішим недоліком було те, що створення природно-заповідних та інших природоохоронних об'єктів не обумовлювалось вимогами щодо подальшого їх об'єднання в єдину дієву систему.

Поєднати створені заповідні та охоронні території в систему регіонального рівня є проблематичним. Багато ізольованих одна від одної ділянок заповідних та охоронних територій не завжди можливо з'єднати між собою, виходячи з природних бар'єрів, величини площ цих ділянок (невеликі), значних віддалей між ними, відсутності відповідності середовища ізолянтів та єдиного коридора і т.п.

Потребує негайного усунення і застосування адміністративного впливу на обсяги природо заповідання. Відомо, що під час планування, резервування, оголошення та створення об'єктів природно-заповідного фонду такий підхід є категорично не виправданим і, навіть, шкідливим. Практика показала, що всі намагання збільшити площу природно-заповідного фонду до попередньо декларованих рівнів не дали, не дають і не можуть дати бажаних результатів. Лише ефективність заповідання полягає не стільки у площі заповідних територій, як у здатності цих територій зберегти і відтворити живу природу на системному рівні.

Підходи до природозаповідання, до створення природоохоронних систем мають формуватись, виходячи з фундаментального поняття ландшафту, в основі якого лежить ідея взаємозв'язку і взаємообумовленості всіх природних явищ земної поверхні. Найголовнішим при цьому є відтворення багатогранної екологічної основи для життєдіяльності біоти. Таку основу можна створити шляхом збереження та поновлення екологічного каркасу навколишнього середовища.

В екологічній каркас, екологічну мережу, інакше, природоохоронну мережу мають входити не виокремлені території, які позбавлені взаємозв'язку між собою і пов'язаного з цим системного впливу на довкілля, а поєднані між собою об'єкти, які разом із з'єднуючими коридорами утворюють регіональні системи. Такі системи розглядаються як цілісні природні територіальні комплекси, інакше – географічні комплекси, або геосистеми, в яких форми рельєфу, гірські породи, клімати, поверхневі і підземні води, ґрунти і угруповання організмів взаємозв'язані як у своїх просторових змінах, так і в історичному розвитку. Отже, раціонально використовувати, охороняти та поліпшувати природне середовище людства можна, опираючись на результати геосистемного аналізу [1]. Тобто, проектування об'єктів та й самої екологічної чи природоохоронної мережі має базуватися на теорії ландшафтознавства і результатах ландшафтних досліджень, під час яких мають бути виявлені всі геосистеми, незалежно від їх ієрархічного рівня. Ідея взаємозв'язків і взаємообумовленості всіх природних явищ земної поверхні має найкраще втілення на регіональному рівні геосистем, який досягається після групування фазій у більш складні територіальні системи різних локальних рівнів (урочища, місцевості), які при подальшій послідовній інтеграції утворюють регіональні системи – ландшафти, ландшафтні провінції, області, зони, сектори тощо. Серед регіональних систем вузловою ланкою виділяють ландшафт. Тому, і це підтверджено практикою, ландшафт є важливою опорною ланкою в територіальній системі не тільки при комплексному обліку природних ресурсів, оцінці природного середовища для його раціонального використання, але й, передусім, для організації територій, що охороняються.

Отже, зараз гостро постає потреба ландшафтного аналізу існуючої, у значній мірі безсистемно створеної, природоохоронної мережі краю на предмет її оптимального функціонування та перспектив розвитку. Розпочинати такий аналіз необхідно з цілком логічного розуміння природоохоронної мережі як системи взаємопов'язаних між собою не тільки заповідних об'єктів, а й всіх інших об'єктів захисних категорій лісів та інших рослинних формацій. Адже для створення мережі природоохоронних територій, яка б виконувала роль екологічного каркасу для життєдіяльності біоти не має жодного значення до якого відомства буде належати об'єкт території, що охороняється. Тобто мова йде про те, що життєдіяльність біоти у рівній мірі можуть забезпечувати як об'єкти природно-заповідного фонду, так і об'єкти захисних категорій лісів чи інших земель, що охороняються і мають близький або такий самий режим охорони природних комплексів як у заповідних територіях. Йдеться про те, що природоохоронна мережа має об'єднувати не тільки об'єкти природно-

заповідного фонду, але й всі інші, які здатні забезпечувати життєдіяльність біоти.

У подальшому аналізі потрібно виявити у якій мірі природно-заповідні території разом із захисними категоріями земель різних рослинних формацій забезпечують відтворення багатогранної екологічної основи для життєдіяльності біоти.

Чи не найважливішим під час аналізу залишається оцінка, і взагалі можливість, взаємозв'язків між окремими об'єктами природоохоронних територій. Без таких взаємозв'язків матимемо тільки набір виокремлених великих, середніх і дрібних за площею об'єктів, які не в змозі у повній мірі виконувати природоохоронну роль. Виконання такої ролі на оптимальному рівні можливе тільки при об'єднанні виокремлених об'єктів природно-заповідних та інших природоохоронних територій в єдину функціональну систему за допомогою таких же об'єктів тільки лінійного типу, з максимально можливою їх шириною. Йдеться про екологічні коридори, спрямування яких має визначатись у першу чергу, геоморфологічними особливостями та характером рослинності територій, що з'єднуються.

Отже, має проектуватись така взаємопов'язана і взаємообумовлена система (мережа) природоохоронних територій, в якій поряд з природно-заповідними об'єктами, функціонуватимуть об'єкти інших природоохоронних територій, які також можуть забезпечувати життєдіяльність біоти та одночасно сприяти значному розширенню природоохоронних територій – екологічного каркасу.

Проведений для проектування природоохоронної мережі аналіз за вимогами ландшафтного, геосистемного підходу дає можливість об'єктивно оцінити ефективність природно-заповідного фонду на локальному і регіональному рівнях. Ще більш вагомим є те, що під час такої оцінки можна визначити сумарну стабілізуючу дію на довкілля інших природоохоронних об'єктів живої природи, зокрема, земель різних формацій (лучних, водно-болотних, високогірних тощо), а також захисних лісів, рекреаційно-оздоровчих лісів, які займають близько 35% лісового фонду області. Сформована за такими підходами природоохоронна мережа послужить запорукою збалансованого розвитку краю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. А. Г. Исаченко, А. А. Шляшников. Ландшафти. – М.: Мысль, 1989. – 504 с.